

SOUHRN – VYBRANÉ TÉMA

NÁRODNÍ VÝZKUM SOUVISEJÍCÍ S DROGAMI V EVROPĚ

Úvod

Výzkum související s drogami je zásadní pro pochopení drogové problematiky v Evropě. Výzkum umožňuje Evropě poučit se z minulosti, jelikož identifikuje historické vzorce užívání drog a studuje cykly a odchylky v užívání těchto látek. Výzkum zbystřuje evropské povědomí a sleduje aktuální situaci. Poskytuje průzkumy a údaje o šíři a rozsahu drogové problematiky a zabývá se vznikajícími trendy a novými vzorci užívání drog. Výzkum pomáhá Evropě připravit se na budoucnost, protože se zabývá praktickými otázkami, jako je přidělování zdrojů, osvědčené postupy a zkoušení inovačních přístupů k řízení problémového užívání drog.

Evropská protidrogová politika dnes čím dál větší měrou staví na důkazech. To znamená, že politika je podložena vědeckým výzkumem a zjištěními a že výzkum hraje roli při vymezování priorit protidrogové politiky, správné praxe a možností. Sestavit obraz výzkumu souvisejícího s drogami v Evropě je však náročné. Stejně jako se užívání drog dotýká širokých vrstev společnosti, tak výzkum související s drogami zahrnuje řadu vědních oborů, jako je veřejné zdraví, psychiatrie a psychologie, sociologie, medicína, právo, kriminalistika, politologie a ekonomie, přičemž výzkum nezákonných drog často sdílí zdroje s výzkumem povolených látek, jako je alkohol, tabák či léky na předpis, nebo se zabývá obecnějšími pojetími závislosti a nutkavého chování. Projekty výzkumu souvisejícího s drogami využívají různé metodické přístupy a zahrnují řadu aktérů. Podobně rozmanité je financování výzkumu v Evropě – z hlediska pravidelnosti a rozpočtových cyklů, národního, regionálního nebo mezinárodního zaměření, upřednostňování cílů výzkumu a mnoha zdrojů finanční podpory. K této obecné rozmanitosti se přidávají národní, místní a regionální odchylky: výzkum související s drogami není v členských státech EU rovnoměrně rozložený a dostupný.

Vybrané téma EMCDDA Národní výzkum související s drogami v Evropě poskytuje přehled rámce, v jakém se v evropských zemích provádí výzkum v oblasti drog. Zaměřuje se na úlohu výzkumu souvisejícího s drogami na národní úrovni, na koordinační a finanční mechanismy, na struktury výzkumu a šíření i na významné současné projekty. Zabývá se pokrokem dosaženým v porovnání s předběžnou studií dostupných informací, která byla provedena v roce 1996 za účelem nashromáždění faktických údajů, a dále uvádí některá omezení a nedostatky a naznačuje budoucí vývoj v této oblasti. K tomuto vybranému tématu existuje internetová stránka, která obsahuje úplnější zprávy zpracované na základě informací shromážděných od zúčastněných zemí, a sice na adrese <http://www.emcdda.europa.eu/themes/research>.

Metodika zpráv

V roce 2007 byla síť národních kontaktních míst EMCDDA v 27 členských státech a v Chorvatsku, Norsku a Turecku zvaná Reitox požádána o zpracování kapitoly o výzkumu souvisejícím s drogami v jednotlivých zemích. Byly obdrženy odpovědi od 25 členských států a od Chorvatska a Norska. Žádost o informace zahrnovala:

- přehled národních struktur a politik v oblasti výzkumu souvisejícího s drogami,
- krátký pohled na současný výzkum související s drogami v každém členském státě,
- popis národních struktur a přístupů pro sběr a šíření výsledků výzkumu souvisejícího s drogami.

Zprávy zahrnovaly „aplikovaný“ i „základní“ výzkum. Výzkum související s oblastí snižování nabídky drog – tj. s oblastí kriminalistiky, policejní činnosti, prosazování práva a záchytů drog – byl vyloučen, jelikož mnohá národní kontaktní místa mají omezený přístup k informacím v této oblasti.

Zprávy národních kontaktních míst sítě Reitox umožnily agentuře sestavit přehled současného výzkumu souvisejícího s drogami v Evropě a podle předběžného rámce kategorií rozřídít i) aktéry výzkumu v Evropě, ii) široká témata a náměty korpusu výzkumu oznámeného agentuře a iii) dostupné informační kanály. Zprávy byly porovnány se zprávou z roku 1996, kdy se agentura EMCDDA poprvé zabývala předběžným přehledem výzkumu souvisejícího s drogami v 15 členských státech, nazvanou Drug research-related initiatives in the European Union (*Iniciativy v oblasti výzkumu souvisejícího s drogami v Evropské unii*).

První výsledky

- Ačkoliv výzkum související s drogami byl již přítomen jako téma veřejného zájmu v roce 1996, důraz na něj je v členských státech nyní formální prioritou. Od té doby byl výzkum v mnoha zemích EU zaveden do oficiálních politických pokynů. Dnes je výzkum konkrétně uveden v národních dokumentech protidrogové politiky 20 z 27 zúčastněných zemí.
- Při pohledu na nedávnou historii výzkumu souvisejícího s drogami v EU můžeme pozorovat určité známky jeho „sekvencování“. Prvotní priority výzkumu souvisejícího s drogami zřetelně úzce souvisí s potřebou odhadnout rozsah užívání drog na národní a regionální úrovni, aby bylo možné lépe plánovat intervence a protidrogové politiky. Ve druhé fázi se priority posouvají k aplikovanému výzkumu, alespoň co se týče posouzení potřeb a vyhodnocení intervencí a protidrogových politik (například přístupy v oblasti léčby a preventivní intervence). V této fázi doplňuje kvantitativní epidemiologické studie další kvalitativní výzkum uživatelů drog a jejich vzorců užívání. A konečně, v některých zemích se inovační a nákladný biomedicínský výzkum přesunul do oblasti účinků drog a predispozic.
- V členských státech se výzkumem souvisejícím s drogami zabývá řada subjektů. Patří k nim univerzity, veřejné zdravotnické instituce, specializovaná výzkumná střediska, nevládní organizace a farmaceutický průmysl. Sledované země uvedly celkem více než 70 hlavních výzkumných struktur. Ty lze rozdělit na čtyři typy: i) akademická střediska (včetně univerzit a univerzitních výzkumných středisek), ii) veřejná výzkumná střediska a instituce, iii) soukromá výzkumná střediska a instituce (včetně nadací a farmaceutického průmyslu) a iv) instituce, v jejichž rámci fungují národní kontaktní místa sítě Reitox.
- Dobře fungující koordinace mezi výzkumnými pracovníky, výzkumnými středisky a oblastmi výzkumu je nezbytným předpokladem trvalého, komplexního a vysoce kvalitního výzkumu. Agentura EMCDDA zaznamenala vážný nedostatek této koordinace, když se zabývala výzkumem souvisejícím s drogami v roce 1996, a tento nedostatek je ve většině zemí nadále základním strukturálním problémem. Mezioborové národní výzkumné sítě s udržitelným financováním uvedlo pouze několik zemí.
- Hlavním zdrojem financování výzkumu souvisejícího s drogami jsou vlády, které upřednostňují výzkum podporující protidrogovou politiku založenou na důkazech v dotčené zemi. Vlády mohou poskytovat základní financování některým univerzitám a výzkumným institucím, i když finanční prostředky jsou většinou dostupné prostřednictvím veřejných výzev k předkládání návrhů nebo smluvních zakázek na konkrétní výzkum. Kanály a zdroje financování zahrnují národní protidrogové koordinační orgány, národní kontaktní místa nebo zvláštní vládní výzkumné programy v oblasti drog. K dalším zdrojům financování patří veřejně financované nadace, dobročinné nadace a soukromé instituce, například farmaceutické společnosti a nevládní organizace.
- Vyčíslení a popsání výdajů na výzkum související s drogami v jednotlivých zemích se ukázalo jako obtížný úkol. Pouze šest členských států (Česká republika, Irsko, Španělsko, Francie, Maďarsko, Portugalsko), zejména státy s centralizovanějšími národními koordinačními mechanismy, dokázalo podat podrobnější informace o přidělování finančních prostředků na výzkum související s drogami. Některé členské státy dokázaly pouze informovat o financování hlavních výzkumných projektů (Německo, Lucembursko, Malta, Polsko a Slovensko) nebo o hlavních finančních zdrojích výzkumu (Finsko, Spojené království). U většiny sledovaných zemí nebyly k dispozici téměř žádné informace o výzkumu v oblasti drog. Proto bychom uvítali, kdyby se výzkum více zabýval veřejnými výdaji, jejich vlivem na výzkum, dopadem výzkumu souvisejícího s drogami a jeho potenciálními finančními přínosy.
- Ve sledovaných zemích existuje diverzifikovaná informační infrastruktura pro výsledky výzkumu. Patří sem řada recenzovaných i nerecenzovaných časopisů, zpravodajů a odborných časopisů, samotná národní kontaktní místa, knihovny a dokumentační střediska, národní výroční zprávy, specializované internetové stránky, odborné a vědecké konference a tiskové konference.

- Přirozenou platformou pro sdělování poznatků z výzkumu jsou časopisy a v roce 2007 bylo hlášeno 27 recenzovaných časopisů specializovaných na protidrogový výzkum, což je více než dvojnásobek oproti roku 1996. Tyto časopisy se vydávají hlavně v národním jazyce každé země. K posouzení společných témat výzkumu byl použit korpus článků z těchto časopisů: z 288 klasifikovaných článků se jich 65 týkalo výzkumu prevalence, incidence a vzorců užívání drog, 81 výzkumu reakcí na drogovou problematiku, 51 výzkumu determinant užívání drog a rizikových/ochranných faktorů, 29 výzkumu následků užívání a zneužívání drog a 62 výzkumu drogových mechanismů a účinků drog.

Závěry

- Celkově došlo v oblasti evropského výzkumu souvisejícího s drogami od roku 1996 ke značnému zlepšení. Většina zemí uvádí poměrně stabilní podpůrné a finanční struktury na národní úrovni, i když mezi nimi existují výrazné rozdíly a lze vyjádřit obavy o dostupnost a udržitelnost financování. K oblastem, ve kterých došlo k nejviditelnějšímu zvýšení výzkumného úsilí, patří prevalence, incidence a vzorce užívání, kterými se nedávno zabývaly nebo stále zabývají projekty ve všech zemích, hodnocení intervencí (hlavně léčby, prevence a protidrogových politik a strategií) a ekonomické aspekty.
- Národní kontaktní místa v současnosti EMCDDA poskytují údaje pomocí nástrojů a metod, které podporují srovnatelnost a spolehlivost údajů. Velký počet zemí v Evropě běžně provádí nadnárodní srovnávací studie, jako je školní studie ESPAD. Navíc se objevily nové informační kanály, zejména internetové, díky kterým je přístup ke zjištěním plynoucími z výzkumu snazší, rychlejší a k dispozici široké veřejnosti.
- Je obtížné posoudit vazbu mezi výsledky výzkumu a utvářením protidrogové politiky. Všechny země se shodují, že nelze přímo pozorovat žádný „lineární vztah“. Nicméně drtivá většina uvádí, že výzkum má vliv na rozhodování, alespoň v určité míře. Ze zpráv vyplývá, že výzkum zadaný konkrétně samotnými politiky má větší šanci na zohlednění při rozhodování. Kromě toho existuje v jednotlivých zemích řada příkladů přímých politických opatření založených na aplikovaném výzkumu.
- I když došlo ke zlepšení, stále existují výrazná omezení a informační propasti. Vznikly nové náročné úkoly založené na žádostech o hodnocení intervencí a návrhů a provádění protidrogové politiky. Ačkoli víceoborový výzkum je běžným jevem, existuje prostor pro lepší koordinaci úsilí výzkumných pracovníků v různých oblastech. Finanční zdroje a cykly zůstávají roztržštěné. Většina zemí poskytuje nedostatečné specializované vysokoškolské vzdělávání a odborné vzdělávání v oblasti výzkumu, což ohrožuje nábor mladých výzkumných pracovníků do tohoto oboru. Financování dostupné pro velké protidrogové výzkumné projekty, jako jsou průzkumy běžné populace, ale také důležitý základní výzkum, je stále nedostatečné.
- Je zapotřebí usilovněji podporovat koordinaci a dostupnost informací v této oblasti a rovněž při mapování a hodnocení obrovského objemu informací dostupných výzkumným pracovníkům, zejména na internetu. Výzkumné prostředí v Evropě nadále prochází změnami, obecné stručné přehledy o stavu výzkumu souvisejícího s drogami v jednotlivých zemích proto zůstávají cenným nástrojem pro vymezení priorit, hodnocení úspěchů jednotlivých zemí a podporu protidrogové politiky založené na důkazech.

Každý rok jsou jako vybraná témata zveřejněny tři podrobné studie o otázkách aktuálního zájmu založené na informacích, které EMCDDA poskytují členské státy EU, kandidátské země a Norsko (podílející se na činnosti EMCDDA od roku 2001) jako součást vnitrostátního procesu předkládání zpráv.

Všechna Vybraná témata (v angličtině) a jejich souhrny (ve 23 jazycích) jsou k dispozici na internetové stránce EMCDDA: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues>